

แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง สตรี และชีวิตใน “ทุติยะวิเศษ”

สุปราณี พัดทอง*

บทคัดย่อ

ทุติยะวิเศษผลงานประพันธ์ขนาดยาวอันทรงคุณค่าของ ‘บุญเหลือ’ จัดได้ว่าเป็นทั้งนวนิยายแนวการเมืองและแนวสตรีนิยมที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการเมือง สตรี และชีวิตมนุษย์อย่างโดดเด่น ด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่เลือกสรรใช้สื่อสาร แนวคิดสำคัญดังกล่าวผู้อ่านได้อย่างแยบยลและน่าสนใจยิ่งตั้งแต่ชื่อเรื่องและการเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง การเล่าเรื่อง การสร้างตัวละคร การใช้สัญลักษณ์ กระบวน บรรยายและพรรณนา นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีให้ตัวละครเอกตั้งคำถาม ต่อเนื่องไปสู่ การแสวงหาคำตอบทั้งปัญหาชีวิต สังคม การเมือง สถานภาพและบทบาทของผู้หญิง ทำให้เห็นแนวคิดสำคัญที่ผู้ประพันธ์มุ่งนำเสนอ ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับการเมือง ปรากฏชัดว่า การเมืองเป็นเรื่องของความแตกต่างทางความคิด เป็นเรื่องของการ แย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่ และเป็นเรื่องของทุกคน ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับสตรี นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในสังคมยุคใหม่ที่การศึกษามีความสำคัญ มากในการพัฒนาคน โดยเฉพาะการยกระดับความสำคัญของผู้หญิงว่ามีบทบาทและ ความสำคัญเคียงคู่ผู้ชายและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้ชาย ส่วนแนวคิดสำคัญ ที่สุดของเรื่องคือแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ชีวิตเป็นมายา ชีวิตเป็นไปตามกรรม และชีวิตเป็นอนิจจัง อันเป็นสังขารธรรมที่ผู้อ่านสามารถน้อมนำมาใช้เป็นคติและ แนวทางในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

---

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Concepts about politics, women and life of human in “*Thutiyaviset*”

Supanee Patthong

Abstract

Thutiyaviset is the long novel and valuable of ‘Boonlua’. This fiction is a political and feminist novel which offer concepts about politics, women, and human life. The author choose the literary techniques in order to communicate important concepts by ingenious and interesting, since the title and beginning of the story. Including action, point of view, character, symbol, narrative and descriptive, and questioning of major character. These will lead to answers to the problems about life, political social, status and role of women. Associated with, the aim of author which want to present the concept about politics that Politics is different ideas. As a matter of race and power, as a matter of everyone. The concept about women. The novel has some ideas about women in modern society, education is very important in the development of people. In particular, the level of importance that the role and importance of women's doubles and men behind the success of the men. The most important concept of this novel is concept about life. That is, Life is an illusion and Life is impermanent. All of concept is truth which the reader can be used as a way of life.

อ้าหูติยะวิเศษ	จับเนตรจับจิตพิศวง
สัญลักษณ์เลิศล้ำาร่าง	บอกบ่งคุณงามความดี
ผู้ใดได้ครองของสูง	ย่อมจูงจิตปลื้มเต็มที
บุญมาวาสนายิ่งทวี	ดุจดวงรัชนียามเพ็ญ
สังคมนิยมยกย่อง	แซ่ซ้องชมชื่นตื่นตื่น
ปัญญาไม้ไผ่ใช้เป็น	ชีวิตดีเด่นอำไพ
โชคช่วยอวยสุขทุกสิ่ง	ยอดยิ่งบุญหนักศักดิ์ใหญ่
ถึงวันมีอันเป็นไป	คือใครจักขวางทางกรรม
ชีวิตอนิจจังทั้งสิ้น	โดดดินขึ้นสูงลงต่ำ
รู้เท่าสุขโศกโลกกรรม	น้อมนำเตือนจิตคิดเทอญ.

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

๒๙ ก.พ. ๑๑

กลอนหก จำนวน ๖ บท ข้างต้นเป็นบทร้อยกรองของศาสตราจารย์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ ที่แต่งไว้เป็น “คำนำ” สรุปลงแสดงให้เห็นแนวคิดสำคัญของนวนิยายเรื่อง *ทุดิยะวิเศษ* อันแสดงโลกธรรมที่มนุษย์ต้องประสบไว้อย่างเด่นชัด คือ มี ลาก เลื่อมลาก มียศ เลื่อมยศ มีสรรเสริญ มีนิทาน มีสุข มีทุกข์ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นมายาและย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมตา ล้วนเป็นอนิจจังทั้งสิ้น

“ทุดิยะวิเศษ”: นวนิยายหลายแนว

ทุดิยะวิเศษ เป็นนวนิยายขนาดยาว ๒๙ บท (รวม ๗๗๕ หน้า) ผลงานประพันธ์ชิ้นเยี่ยมของ ‘บุญเหลือ’ นามปากกาของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงบุญเหลือ “ครู” ผู้มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทย ‘บุญเหลือ’ เริ่มประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้เมื่อ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ สำเร็จบริบูรณ์เมื่อ ๑ พฤศจิกายนในปีเดียวกัน สำนักพิมพ์แพรวพิทยาพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเมื่อมีนาคม ๒๕๑๑ และพิมพ์ครั้งที่สองเมื่อมกราคม ๒๕๕๐

นวนิยายเรื่อง *ทุดิยะวิเศษ* หากจัดจำแนกประเภทตามเกณฑ์ที่หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๑๑, น.๒๔, ๕๗) อธิบายไว้ใน *แนวทางการศึกษา*

วิชาการวรรณคดี จะจัดได้ว่าเป็นนวนิยาย “วาดภาพจริง” (Realistic) หรือ “วาดภาพชีวิต” และหากเปรียบ*หุติยะวิเศษ*เป็นภาพวาด ก็อาจเรียกผู้ประพันธ์ได้ว่าเป็น “จิตรกรชั้นครู” ผู้มีฝีมือประณีตละเอียดลออทุกเส้นสี ภาพชีวิตที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมจึงสมจริง มีชีวิตชีวา สื่อสะท้อนแนวคิดของเรื่องได้อย่างแจ่มชัด

‘บุญเหลือ’ ผู้เป็นทั้งนักการศึกษาและนักเขียนสตรีหัวก้าวหน้าได้เลือกสร้างให้ “ฉ้ออัน” ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องและเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง กล่าวคือเรื่องราวทั้งหลายล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของฉ้ออัน สัมพันธ์กันทั้งความเป็นไป ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตตัวละครและเหตุการณ์บ้านเมือง พร้อมแสดงความคิดความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตตลอดจนสังคมการเมืองอย่างโดดเด่น ผ่านข้อสงสัย การตั้งคำถามและทัศนนะมุมมองของฉ้ออันเป็นสำคัญ

หุติยะวิเศษ จัดเป็น “นวนิยายแนวสตรีนิยม” ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องแรกๆ ของไทย และหากพิจารณาด้านเนื้อหาและแนวคิดทางการเมือง ย่อมเรียกนวนิยายเรื่องนี้ได้ว่าเป็น “นวนิยายแนวการเมือง” ดังที่ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (๒๕๔๖, น.๒๙) กล่าวถึงเนื้อหาของ*หุติยะวิเศษ* ว่าเป็นนวนิยายแนวการเมืองที่มีลักษณะ “แสดงแนวคิดทางการเมืองเพื่อเป็นอุทาหรณ์เตือนใจนักการเมืองที่หวังเล่นการเมืองโดยอาศัยกำลังทหารเป็นฐาน” บทความนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง สตรี และชีวิต รวมทั้งกลวิธีที่ผู้ประพันธ์เลือกสรรใช้สื่อสารแนวคิดสำคัญดังกล่าวสู่ผู้อ่านได้อย่างแยบยลและน่าสนใจยิ่งตั้งแต่ชื่อเรื่องและการเปิดเรื่อง

ความหมายของ*หุติยะวิเศษ*

ชื่อเรื่อง*หุติยะวิเศษ*มาจากชื่อเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นที่ ๒ ชนิดหุติย-จุลจอมเกล้าวิเศษ การที่ผู้ใดได้รับพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ย่อมเป็นเครื่องหมายแห่งบำเหน็จความชอบและเกียรติยศ การที่ “ฉ้ออัน” ตัวละครเอกฝ่ายหญิงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นนี้เป็นที่มาของการมีคำเรียกนำหน้าชื่อว่า “ท่านผู้หญิงฉ้ออัน” แสดงสถานภาพ ศักดิ์ศรี และเกียรติยศสูงยิ่งของสตรี ที่น้อยคนนักจะได้รับ อย่างไรก็ตาม หากแปลความหมายตามรูปศัพท์ของคำที่ดัดสั้นเหลือเพียง “*หุติยะวิเศษ*” ซึ่งหมายถึงสิ่งวิเศษอันเป็นรอง

ย่อมสอดคล้องกับสารสำคัญที่ ‘บุญเหลือ’ สื่อมาสู่ผู้อ่านตั้งแต่แรกว่า เครื่องแสดงเกียรติอันสูงยิ่งนี้ไม่ใช่สิ่งวิเศษสูงสุดของชีวิต

กลวิธีการเปิดเรื่องกับการใช้สัญลักษณ์

ผู้ประพันธ์เปิดเรื่อง*หุติยะวิเศษ* ในวาระที่ชีวิตของตัวละครเอกประสบความสำเร็จสูงสุด ผู้ประพันธ์บรรยายแนะนำตัวละครเอกฝ่ายหญิง คือ *ฉ้ออัน ศิลปชาณุ วรูตมภาพ* หรือ *ท่านผู้หญิงฉ้ออัน วิฑูรเทพศาสตร์* ขณะกำลังประดับกายด้วยสร้อยทับทิมประดับเพชรล้ำค่า เพื่อไปงานเลี้ยงแสดงความยินดีที่ได้เป็นท่านผู้หญิง ผู้ประพันธ์บรรยายและพรรณนาความในชองนี้อย่างละเอียดลออถี่ถ้วนจนทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและฉุกใจคิดถึงสารที่ส่งมาให้ ความตอนหนึ่งว่า

ฉ้ออัน ศิลปชาณุ วรูตมภาพ หรือนับตั้งแต่สามชั่วโมงมานี้ ท่านผู้หญิงฉ้ออัน วิฑูรเทพศาสตร์ หยิบสร้อยคอจากหีบกำมะหยี่สีแดงเข้มด้วยมือขวา เอาวางกลางมือซ้าย พิจารณาอาการขึ้นนั้นอยู่ประเดี๋ยวหนึ่งก่อนที่จะยกขึ้นทาบหน้าอก แล้วเทียบขึ้นใกล้กับคออันขาวกลม ญาติหรือมิตรคนหนึ่งในห้องแต่งตัวของท่านผู้หญิง รีบเข้ามารับเอาปลายสร้อยคอไปสอดสปริงไว้ด้วยกันให้แน่นหนา แล้วท่านผู้หญิงก็มองฉายาของตนเองในกระจกเงา

สร้อยคอนั้นเป็นสร้อยชนิดสามสายควบ สายบนสุดสั้นกว่าสองสายล่าง สายนี้ประกอบด้วยทับทิมขนาดประมาณเม็ดถั่วทอง เม็ดกลางใหญ่ที่สุดแล้วเม็ดต่อ ๆ ไปค่อย ๆ มีขนาดเล็กลงไปทางปลายสาย มีเพชรทั้งลูกขนาดเม็ดถั่วเขียวคั้น สายกลางยาวกว่าสายบนเล็กน้อย ประกอบด้วยเพชรทั้งลูกน้ำแวนวับมีขนาดโตกว่าทับทิมของสายบน เรียงสลับด้วยทับทิมซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเพชรได้สัดส่วนทำให้ดูงาม ส่วนสายล่างยาวที่สุด ประกอบด้วยทับทิมเรียงกันขนาดใหญ่เล็กไล่กันจากตอนกลางไปสู่ปลายสาย สร้อยเช่นเดียวกับเส้นบนทั้งสองสาย ทับทิมเม็ดกลางมีขนาดเทียบได้กับเล็บนิ้วของผู้สวม และเม็ดต่อ ๆ ไปมีขนาดเล็กลงเป็นเตากันไป มีเพชรลูกขนาดเท่ากับเล็บนิ้ว ก้อยคันทับทิมเม็ดใหญ่และทับทิมอันแดงสดทั้งสามสาย มีลวดลายใบไม้ก้านไม้ฝิ่งเพชรไขกุ่มโยงสร้อยสามสายไว้ด้วยกัน ทำให้สร้อยคอของท่านผู้หญิงเป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่า นอกเหนือขึ้นไปจากที่เป็นอาการมีราคา เมื่อสร้อยคอนั้นสวมอยู่เรียบร้อยและทิ้งตัวบนทรวงอกตอนบนและต่ำจากคอของผู้สวมได้ระยะกันดีแล้ว ก็มีเสียงสตรีประมาณสามสี่เสียงเปล่งเป็นวาจาพร้อมกันว่า “ส ว ย” ด้วยเสียงลากยาวเต็มไปด้วยความรู้สึก

นานา ความชื่นชมระคนกับความอิจฉา ความอิจฉาระคนกับความเกรงกลัว ความเกรงกลัวและความประจบ ความประจบและความชื่นชม

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๑-๓)

สร้อยทับทิมสายงามล้ำค่าในบทพรรณนาที่ยกมา เป็นเครื่องประดับอัญมณีที่แสดงสถานะทางสังคมที่สูงส่งของผู้ครอบครอง ดังที่ผู้ประพันธ์ได้เผยต่อมาภายหลังในบทสนทนาระหว่างลำไยญาติสาวของคุณแจ้ว ซึ่งได้พูดคุยกับคุณแจ้วเกี่ยวกับสายสร้อยทับทิมที่ซ่อนไว้ในงานเลี้ยงฉลองตำแหน่งว่า ขนลุกชูเมื่อได้เห็นเพราะใจหาย เนื่องจากสร้อยคอเส้นนั้นเป็น “สร้อยพระศอเสด็จ” ซึ่งเป็นสมบัติตกทอด และผู้รับสมบัตินั้นจำต้องขายในยามยากจน

“ไร่ ก็มันใจหาย” ลำไยอธิบาย “เจ้านายท่านก็ตายกันไป สมบัติแบ่งไปกับลูก ๆ หลาน ๆ ทีนี้ก็ยากจนกันลง จะทำยังไง มันก็ต้องขายของปู่ย่าตายาย คนพวกเราก็ไม่มีปัญญาซื้อ ก็ต้องขายให้พวกเหล่านี้แหละ”

“นี่ละที่พระท่านสอนว่าอะไร ๆ มันเป็นอนิจจังไงละ” คุณแจ้วว่าด้วยเสียงชวนหัวเราะหยอ ๆ “ไปใจหายทำไม”

“พอหนูอายุเท่าคุณน้าก็คงไม่ใจหายกระมัง” ลำไยว่า “แต่ที่มันเป็นไงไม่รู้ เราเคยเห็นอยู่กับพระทรวงเจ้านายของเรา แล้วมาเห็นอยู่บนหน้าอกใครที่ไหนก็ไม่รู้”

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๘๓)

การเปิดเรื่องในวาระแห่งความยินดีตามวิถีความเป็นไปของโลก การมุ่งเน้นบรรยายให้รายละเอียดพฤติกรรมของตัวละคร จาก บรรยายภาค และพรรณนาถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตัวละครด้วยการใช้ชุดถ้อยคำและวัตถุสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กัน แสดงให้เห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปดิรัย สูงต่ำตามกระแสโลก ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง เป็นสิ่งสมมุติ และเป็นมายา เจกเช่นเดียวกันกับกระจกเงาที่ส่องสะท้อนให้เห็นภาพของผู้ส่อง แต่สิ่งที่เห็นก็เป็นเพียงเงาจับต้องไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตนของผู้นั้น ชีวิตทุกชีวิตก็เป็นเช่นนี้ ดังชีวิตของตัวละครทั้งหลายในเรื่อง แลเห็นได้ชัดเจนจากตัวละครเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เมื่อซ่อนได้เป็น “ท่านผู้หญิง” ตามอำนาจวาสนาของสามี เธอได้ครอบครอง สร้อยคอทับทิมล้ำค่าอันเคยเป็นสร้อยพระศอของเสด็จ ที่สามีสรรหาซื้อมาให้ นอกจากนี้ยังมีคน

จำนวนมากเข้ามาหอมล้อม เยินยอ เอาอกเอาใจ รับใช้ “ซึ่งฉ้อฉลยังไม่เข้าใจว่า เขาเหล่านั้นเข้ามาอยู่ในห้องแต่งกายส่วนตัวของหล่อนได้อย่างไรและเพื่ออะไร” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๔)

หุติยะวิเศษ และสร้อยพระศอของเสด็จ ในชั้นต้นจึงเป็นสัญลักษณ์ของ อำนาจ วาสนา บารมีที่ได้มา เป็นมายาที่ไม่เที่ยงแท้ เช่นเดียวกับชีวิตและสรรพสิ่ง ดังจะแลเห็นได้เด่นชัดผ่านชีวิตของ “ท่านผู้หญิงฉ้อฉล” และตัวละครสำคัญในเรื่อง

กลวิธีการดำเนินเรื่อง

ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีดำเนินเรื่องสลับไปมาระหว่างการบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับการเล่าเรื่องย้อนหลัง ด้วยการให้ฉ้อฉลรำลึกถึงเรื่องราวในอดีต ตั้งแต่วัยเยาว์ เข้าทำงาน พบรัก สมรส ครองเรือน เป็นเมีย เป็นแม่ กระทั่งได้เป็น ท่านผู้หญิง เช่น

ท่านผู้หญิงนอนคิดไป ชีวิตในสมัยที่ยังเป็นเด็กสาว เป็นเมียสาว เป็นแม่สาว ภรรยานายทหารชั้นผู้น้อย รูปร่าง เป็นสามีที่รักดูดีมี ไม่รำรวยแต่ไม่ยากจน กับชีวิต ขณะนี้ ชีวิตภรรยาของผู้มีอำนาจเกือบจะสูงสุดในเมืองไทย เต็มไปด้วยพิธีรีตอง แวดล้อมด้วยคนแปลกหน้าเปลี่ยนไปมาอยู่เป็นระยะ ๆ ชีวิตชนิดไหนเป็นสิ่งพึงปรารถนา แล้วภาพภายในห้องนอนอันเต็มไปด้วยวัตถุราคาแพงก็เลื่อนหาย ภาพเรือน้อยใน กรมทหารที่กองพันที่เมืองเพชรบุรีเข้ามาแทน

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๑๐๖)

ความน่าสนใจอย่างยิ่งใน *หุติยะวิเศษ* เกิดจากความชาญฉลาดและศิลปะ การแต่งที่ผู้ประพันธ์เลือกสรรใช้ทั้งกลวิธีดำเนินเรื่อง กระบวนบรรยายและพรรณนา การสร้างตัวละคร นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีให้ตัวละครเอกตั้งคำถาม หรือถ้อยทอด ข้อสงสัยอยู่เนือง ๆ อันช่วยกระตุ้นเร้าความสนใจ ต่อเนื่องไปสู่การแสวงหาคำตอบ ต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาชีวิต สังคม การเมือง สถานภาพและบทบาทของ ผู้หญิง เช่น ฉ้อฉลมักสงสัยในการแสดงบทบาทของคนต่าง ๆ และตนเองในการเข้า สังคม ดังความตอนหนึ่งกล่าวว่า

. . . ย่อมต้องเล่นละครไปกับเขาด้วย ใครจะแสดงบทบาทได้ดีกว่าใคร บางคราวฉ้อฉลก็ภูมิใจในการแสดงของตน ว่าเล่นได้ถึงบทอย่างที่ไม่มีใครจะตำหนิได้ บางคราวก็รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ที่สำคัญที่สุด หล่อนตอบตัวเองไม่ได้ว่า ถ้าหล่อนหยุดเล่นเสีย อะไรจะเกิดขึ้น จริงหรือ ตัวหล่อนนี้สำคัญแก่สามีมากมาย . . .

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๓๔๕)

นอกจากฉ้อฉลตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเด่นที่สุด ผู้ประพันธ์ได้สร้างตัวละครสำคัญฝ่ายหญิงคือ “คุณแจ้ว” เป็น “คู่เปรียบเทียบ” เช่นเดียวกับตัวละครเอกฝ่ายชายคือ “วิฑูร” และ “เกริน”

วิฑูรกับเกรินเป็นเพื่อนรักกันมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นร้อยตรี แม้ทั้งสองจะมีลักษณะนิสัยและอุดมคติในชีวิตที่แตกต่างกันแบบตรงกันข้าม เช่น วิฑูรใฝ่อำนาจ เกรินไม่ปรารถนาอำนาจ วิฑูรถือเอาตัวเองเป็นใหญ่ เกรินเห็นแก่ผู้อื่นก่อนตนเอง วิฑูรมีนิสัยอาฆาตพยาบาท ส่วนเกรินมุ่งให้อภัยไม่ถือโกรธ อย่างไรก็ตามทั้งสองยังดำรงความเป็นมิตรแท้ต่อกันตลอดมา วิฑูรกับเกรินได้พบฉ้อฉลและเกิดความรักต่อฉ้อฉลพร้อม ๆ กัน วิฑูรแสดงความรู้สึกนั้นอย่างแจ่มชัด ส่วนเกรินแอบหลงรักฉ้อฉลมาตั้งแต่แรกพบ แต่เมื่อวิฑูรกับฉ้อฉลรักกัน เกรินก็ซ่อนความรักของตนไว้อย่างมิดชิด ทำหน้าที่ของมิตรที่ดี ปรารถนาดี คอยห่วงใยช่วยเหลือ และเป็นที่พักในยามทุกข์ตรวาวาระสุดท้ายของชีวิต

ฉ้อฉลกับคุณแจ้วรู้จักสนิทสนมเป็นเพื่อนรักกันมาตั้งแต่เยาว์วัยครั้งอยู่เพชรบุรี ฉ้อฉลเป็นเพียงธิดาของขุนนางหัวเมืองชั้นผู้น้อย ส่วนคุณแจ้วเป็นหลานของเจ้าจอมและเป็นบุตรธิดาของขุนนางชั้นสูงตระกูลใหญ่มีฐานะร่ำรวย ทั้งฉ้อฉลและคุณแจ้วเรียนสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งจัดว่าได้รับการศึกษาสูงกว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ในสมัยนั้น ทั้งสองเป็นผู้รักการศึกษา ประกอบกับ ท่าน “เจ้าจอม” ญาติผู้ใหญ่ของคุณแจ้วได้อบรมสั่งสอนและให้การสนับสนุน คนทั้งสองห่างเหินกันไปเมื่อคุณแจ้วเข้าศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย เธอสำเร็จการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสตรีหัวก้าวหน้า มีความมั่นใจ และเลือกที่จะยืนหยัดอยู่ด้วยตนเอง คุณแจ้วประกอบอาชีพทำร้านอาหาร ทำงานที่รัก โดยถือว่่าเป็นอาชีพสุจริต ไม่ยึดติดกับความเป็นผู้ดีเก่า และมักเป็นที่พึ่งทางใจทั้งให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะฉ้อฉล

ส่วนจ้ออันแม้จะอยากเรียนต่อเพียงใดแต่ก็เลือกตัดสินใจแต่งงานกับวิฑูรย์ ลีบกว่าปีผ่านไปภายหลังจากการแต่งงาน ชีวิตของจ้ออันเปลี่ยนแปลงพลิกผันจากหญิงสาวสามัญในต่างจังหวัดมาเป็นภรรยานายทหาร ชีวิตผันแปรไปตามวิถีการรับราชการของสามีที่เจริญรุ่งเรืองเติบโตในราชการจนก้าวมาถึงจุดสูงสุด เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ทรัพย์สินและบริวาร อันสืบเนื่องมาจากอำนาจของ “ท่านรองวิฑูรย์” ผู้เป็นสามี ทั้งส่งผลให้จ้ออันได้รับเกียรติสูงยิ่ง คือได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าพิเศษ เป็น “ท่านผู้หญิง” ทั้งได้ครอบครอง “สร้อยคอทับทิม” ล้ำค่าซึ่งเคยเป็นของ “เสด็จ”

ผู้ประพันธ์ใช้ฝีมือการบรรยายและพรรณนาให้ภาพบริบททางสังคม “ภายนอก” ที่แวดล้อมตัวละครเอก หรือตัวละครเอกได้ประสบพบเห็น พร้อม ๆ กับการนำเสนอความนึกคิดและอารมณ์ความรู้สึก “ภายใน” จิตใจของตัวละคร โดยเฉพาะการนำเสนอผ่านจ้ออัน ซึ่งมักให้ภาพที่ “ขัดกัน” หรือ “ตรงกันข้าม” เช่น คนทั่วไปมักคิดว่าผู้ที่ได้ชื่อว่ามียศเกียรติและมั่งมีคือผู้ที่มีความสุขและน่าริษยา แต่ทุติยพิเศษทำให้เห็นว่าแท้จริงแล้ว พวกเขาอาจมีความสุขทุกอย่างยิ่งกว่าคนทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่ายิ่งจ้ออันมีเกียรติยศและฐานะทางสังคมสูงขึ้นเพียงไร ความสุข ความสบายใจ ความรักความอบอุ่นก็ลดน้อยลงปานกัน เช่น จ้ออันต้องหวนอมขมกลืนแสดงบทบาทในฐานะท่านผู้หญิงให้เหมาะสม แต่เบื้องหลังภาพที่งดงามเกริกเกียรติขจรวิเศษยศคือเมียและแม่ผู้ปล้ำเปลี่ยวเพราะสามีผู้เป็นรัฐบุรุษผู้เรืองอำนาจไปมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่น ส่วนวิฑูรย์ผู้ครองอำนาจยิ่งใหญ่ก็ทุกข์เพราะต้องพยายามรักษาอำนาจสุดท้ายก็ต้องสูญเสียอำนาจ ทรัพย์สินเงินทอง ครอบครัวยิ่ง และไม่อาจรักษาไว้ได้แม้ชีวิต จึงกล่าวได้ว่า “สิ่งที่เห็น” อาจเป็นเพียง “มายา” ไม่ใช่ความจริง และไม่ใช่ “สิ่งที่ เป็น”

จ้ออันแสดงบทบาท “ท่านผู้หญิง” ได้อย่างเหมาะสมเป็นที่ชื่นชม อย่างไรก็ตามก็ตามสิ่งเหล่านี้เป็นเพียง “มายา” ไม่ได้ทำให้เธอมีความสุข ความสุขของจ้ออันอยู่ที่การทำหน้าที่ “เมีย” และเป็น “แม่” ของลูกสี่คน เธอตอบสนองความปรารถนาและความพึงพอใจของ “สามี” และ “ลูก” ด้วยความรักแท้ที่มั่นคง แต่เธอก็รู้สึกได้เสมอถึงระยะห่าง ช่องว่าง และความไม่เข้าใจ ระหว่างเธอกับสามีและแม่แต่กับลูก ซึ่งเติบโตใหญ่ ได้รับการศึกษาสูง ในสภาพสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก

จ้ออ่อนมักนึกสงสัยและโทษตัวเองเสมอว่าเพราะเธอมีการศึกษาน้อยกว่า ทำให้เธอ
มักไม่กล้าขัดแย้ง ชักถามหรือต่อปากต่อคำ โดยเฉพาะกับสามี เพราะเขาไม่ชอบให้
เธอซักไซ้ เขามักบอกไม่ให้เธอสนใจเรื่องหลาย ๆ เรื่อง โดยเฉพาะเรื่องการเมือง
เพราะมีทัศนะว่าไม่เกี่ยวกับผู้หญิง แม้จ้ออ่อนไม่เห็นด้วย ไม่เข้าใจ หากจำต้องเก็บ
ความสงสัยไว้ และรอกถาม “เกริน” “เฉอ” หรือ “คุณแจ้ว” เมื่อมีโอกาส ส่วนสามีของ
จ้ออ่อน แม้เขาจะแสดงความรัก ความยกย่อง และมอบความเป็นใหญ่ให้ แต่ยิ่งเขามี
อำนาจมากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งพยายามรักษาอำนาจ แสดงอำนาจ รวมทั้งแสวงหาผล
ประโยชน์จากอำนาจ ด้วยเหตุนี้วิฑูรจึงมีศัตรูเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะ “อัน” ที่ถูกวิฑูร
กลั่นแกล้งจนต้องออกจากราชการ นอกจากนี้เวลาส่วนหนึ่งของวิฑูรได้ใช้ไปกับสตรี
มากหน้าหลายตาเพื่อประดับบารมีตามค่านิยมของผู้มีอำนาจ แม้จ้ออ่อนจะทราบแต่
ก็ไม่อาจเอ่ยปาก ความเฝ้าหวนแห่งอำนาจจึงดึงรั้งขวางกั้นวิฑูรให้ห่างเหินจ้ออ่อน
ดังนั้นจ้ออ่อนจึงหวนหาความรัก ความสุข และการได้พบปะสมาคมกับมิตรแท้
อย่างไรก็ตาม วิฑูรครองอำนาจอยู่ได้ไม่นานนัก ก็เกิดการแย่งชิงความเป็นใหญ่

ผู้ประพันธ์ได้สร้างความสะเทือนอารมณ์สูงสุดให้แก่ผู้อ่าน ด้วยการสร้าง
ความพลิกผันครั้งสำคัญที่สุดอันพลิกชีวิตของจ้ออ่อนให้เกิดขึ้นในคืนวันหนึ่ง จ้ออ่อน
นอนไม่หลับจึงได้ลุกมาชมจันทร์ และได้แอบเห็นโดยบังเอิญว่าวิฑูรได้พาหญิงอื่นเข้า
มาชมบ้านและได้สนทนาแสดงความสัมพันธ์ลึกซึ้งต่อกัน เมื่อทั้งสองพากันออกจาก
บ้านไป ชัยฤทธิ์บุตรชายคนโตของจ้ออ่อนก็ถูกสามีของผู้หญิงที่เขาเข้าไปพัวพันด้วย
ตามเข้ามายิงและเสียชีวิตในเวลาต่อมา จ้ออ่อนตกใจและสะเทือนใจมากแต่ก็ตั้งสติได้
ขณะที่ผู้บังคับบัญชาใหญ่สั่งให้ตามจับกุมวิฑูรและลูกน้องคนสนิท วิฑูรกลับมาที่บ้าน
และได้ข่าวจากเกรินจึงหลบหนีได้ทัน เมื่อวิฑูรสูญเสียอำนาจ เขาเดินทางหลบหนีไป
อยู่ต่างประเทศ วิฑูรเขียนจดหมายให้จ้ออ่อนขายสร้อยทับทิมเพื่อนำเงินมาใช้จ่าย
ส่วนอื่นซึ่งพยาบาลวิฑูรมานานได้เดินทางตามไปลอบยิงวิฑูร จ้ออ่อน เกริน คุณแจ้ว
และลูกเดินทางไปทันก่อนวิฑูรหมดลมหายใจ วิฑูรฝากให้เกรินดูแลจ้ออ่อน ชีวิตของ
จ้ออ่อนเสมือนตกจากจุดสูงสุดลงสู่ก้นเหว ต้องสูญเสียทั้งลูกชายคนโต สามี
ทรัพย์สินและวาสนาบารมี แต่ด้วยความเป็นผู้มีสติปัญญาเข้าใจโลกและชีวิตทำให้
เธอตั้งสติดำเนินชีวิตต่อมาได้ ทั้งยังมีมิตรแท้ คือเกรินและคุณแจ้วคอยให้กำลังใจ
และให้ความช่วยเหลือ เธอตระหนักในหน้าที่ของแม่ที่ต้องยืนหยัดเป็นหลักให้แก่ลูก

แนวคิดสำคัญในเรื่องทุติยะวิเศษ

เนื้อเรื่องของ *ทุติยะวิเศษ* ได้ให้ข้อคิดอันทรงคุณค่าทั้งระดับโลกและระดับธรรม ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม สอดคล้องกับข้อความที่หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวไว้ใน *แว่นวรรณกรรม* ความตอนหนึ่งว่า “การที่จะแต่งหนังสือที่ถูกใจผู้อ่านจำนวนมาก และในขณะเดียวกันก็อ่านวยประโยชน์ในการพัฒนาสังคม หรือสอนจริยธรรม เป็นงานยากมาก” (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ๒๕๒๙, น.๕๓๕) แต่หากผู้ใดได้อ่าน *ทุติยะวิเศษ* ย่อมมีความเห็นพ้องต้องกันว่า หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้ทำ “งานยาก” จนสำเร็จ เพราะนวนิยายเรื่องนี้ได้ให้ทั้งความบันเทิงใจ ประเทืองปัญญา และช่วยยกระดับจิตใจ แนวคิดที่มุ่งแสดงไว้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงและเป็นไปของสังคม อันอาจนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ผู้ประพันธ์ได้สื่อสารแนวคิดสำคัญ ผ่านเรื่องราวเหตุการณ์ ตัวละคร บทบรรยายและพรรณนา บทสนทนา รวมทั้งการใช้ความเปรียบและสัญลักษณ์ ที่ผสมผสานสอดคล้องกันตั้งแต่ต้นจนจบสาน ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความคิดเชื่อมโยง เกิดจินตภาพและความสะท้อนอารมณ์ นำไปสู่การตีความ เกิดความเข้าใจและความประทับใจ ทำให้ประจักษ์เห็นแนวคิดสำคัญที่ผู้ประพันธ์มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับการเมืองสตรี และชีวิตอย่างเด่นชัด

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง

หากพิจารณาในแนวสังคมการเมือง กล่าวได้ว่าเรื่อง *ทุติยะวิเศษ* เป็นนวนิยายที่สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจในสังคมการเมืองไทย ตั้งแต่ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อเนื่องมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งเป็นปีที่แต่งนวนิยายเรื่องนี้ ช่วงเวลาดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นยุคสมัยแห่งความขัดแย้งแตกต่างทางอุดมการณ์ความคิดและผลประโยชน์ อันก่อให้เกิดการช่วงชิงอำนาจครั้งแล้วครั้งเล่า ดังผู้ประพันธ์ได้บรรยายหรือกล่าวผ่านตัวละครไว้เป็นระยะ เช่น คุณแจ้วพูดกับจ้ออันว่า “ก็จ้ออันไม่รู้หรือ ปีนี้ พ.ศ. ๒๔๗๔ ปีหน้าก็ ๒๔๗๕ ครบ ๑๕๐ ปีตั้งแต่สร้างพระนคร” และขยายความว่า “ก็มีคำทำนายว่าวงศ์จักรีจะอยู่ได้เพียง ๑๕๐ ปี เขาก็กลัวกันว่าจะมีการปฏิวัติยังงี้ละ” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๑๕๔)

สังคมการเมืองใน *ทุติยะวิเศษ* แบ่งแยกคนในสังคมไทยสมัยนั้นออกตามความนิยมเป็นสองฝ่ายคือ “พวกรัฐบาล” กับ “พวกเจ้า” และทั้งสองฝ่ายต่าง “กล่าว

ร้าย” กัน ดังที่ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ในหลายตอน เช่น ในหนังสือพิมพ์บางฉบับก็ได้ตีพิมพ์บทความกล่าวร้ายราชวงศ์ มีทั้งผู้ที่รับจ้างเขียน พวกที่เขียนเพราะไม่รู้จักความจริง และพวกที่โกรธเคืองเรื่องส่วนตัว (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๖๒-๒๖๓) ในจดหมายที่เมอเขียนถึงจ้ออัน ความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ฉันอยู่หอได้ยินอะไรหลายอย่างๆ เพื่อนๆ มันพูดกัน บางคนเขาก็เข้ากับรัฐบาล เขาว่าพวกเจ้าไม่ได้ยังงั้นยังงี้ แต่บางคนมันก็กระซิบพูดกัน ว่ารัฐบาลไม่ใช่ออย่างนั้นอย่างนี้” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๕๐) เมอยังได้กล่าวแก่จ้ออันว่า “พี่วิฑูรณะเขาพวกรัฐบาลร้อยเปอร์เซ็นต์ใช่ไหมพี่ ถ้าถามเขาก็จดตำพวกเจ้าให้เราฟัง แล้วคุณเกรินล่ะพี่ คุณเกรินก็เป็นพวกเจ้าซินะ” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๕๐-๒๕๑)

ผู้ประพันธ์สะท้อนความไม่เห็นด้วยและรู้สึกอึดอัดใจในปัญหาความขัดแย้งนี้ผ่านความรู้สึกของจ้ออันว่า “คำกล่าวหาใด ๆ ว่าพระราชวงศ์ทำให้ราษฎรเดือดร้อนในกาลก่อน จนต้องเปลี่ยนการปกครอง จ้ออันยอมเชื่อไม่ได้ และแปลกใจทุกครั้งที่สามีกล่าวคำใดไปในทำนองนั้น” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๖๒) อย่างไรก็ตามแม้จ้ออันจะมีความคิดอยู่ข้าง “พวกเจ้า” แต่ในเมื่อวิฑูรสามีที่รักยังอยู่ “พวกรัฐบาล” เธอก็ต้องพยายามเข้าใจ

ความแตกต่างของความคิดทางการเมืองระหว่างจ้ออันกับวิฑูร สะท้อนให้เห็นว่าแม้สามีกับภรรยาก็อาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความรักความเข้าใจและไม่นำความเห็นที่แตกต่างขัดแย้งมาเป็นประเด็นก่อการทะเลาะวิวาท ครอบครัวย่อมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แต่การที่สังคมเกิดปัญหาเพราะคนส่วนใหญ่มักถือความคิด ผลประโยชน์ และความพึงพอใจของตนเป็นสำคัญ

การสร้างตัวละครเอกทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายใน*ทุติยะวิเศษ* แยกย่อยและน่าสนใจ เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบทำให้เห็นชัดว่าผู้ประพันธ์น่าจะได้แรงบันดาลใจมาจากบุคคลสำคัญผู้ครองอำนาจในสังคมไทยสมัยนั้น

ท่านผู้หญิงจ้ออันมีความเป็นมาของชีวิตคล้ายคลึงกับชีวิตของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นชาวพิษณุโลก สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนผดุงนารี และได้เป็นครูที่โรงเรียนนั้น เมื่ออายุ ๑๔ ปี ได้พบรักและสมรสกับจอมพล ป.พิบูลสงครามขณะยังเป็นร้อยตรีแปลก ชิตตะสังขะ ท่านผู้หญิงได้ย้ายติดตามสามีเรื่อยมา

เป็นภรรยาและมารดาตามแบบของกุลสตรีไทยที่ดี คอยอยู่เคียงข้าง ทั้งได้ช่วยงานด้านสังคมต่าง ๆ

ชีวิตของท่านรอดวิฑูรท์คล้ายกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งบุคลิกภาพของนายทหารหนุ่มผู้ปราดเปรื่อง ชีวิตรัก การได้ไปเพิ่มพูนความรู้ในต่างประเทศ เส้นทางการศึกษา การดำเนินงานทางการเมืองในทางลับโดยไม่ให้ครอบครัวได้รับรู้ เช่น การเข้าร่วมปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง การถูกฟ้องร้าย การถูกขังขังอำนาจ ในที่สุดก็สูญเสียอำนาจ และต้องลี้ภัยไปเสียชีวิตในต่างแดน

ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดให้เห็นเด่นชัดว่า เหตุการณ์ท่านองนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นวัฏจักรแห่งกรรม ในขณะที่ก็กล่าวกันว่าบ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย แต่ผู้มีอำนาจก็ก่อการปฏิวัติรัฐประหารช่วงชิงความเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังใช้อำนาจในทางมิชอบด้วยวิธีต่าง ๆ แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง ต่างฝ่ายต่างใส่ร้ายกัน จนไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าความจริงเป็นอย่างไร เช่นที่จ้อฮอน ลูก ๆ และญาติมิตรของวิฑูร ล้วนไม่มีใครทราบชัดเจนว่าวิฑูรทำอะไรอย่างไรบ้าง ผู้ประพันธ์ได้แทรกแสดงข้อคิด ช่วยเตือนสติให้ฉุกใจคิดว่าผู้รับข้อมูลข่าวสารควรรู้จักพิจารณาประเมินความประพุดติของบุคคลจากผลงานและการกระทำที่ปรากฏ แทนการเชื่อคำเล่าลือต่อ ๆ กันมา ดังที่เกรินได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“เรื่องบ้านเมือง ไม่มีใครรู้แน่ว่าวิฑูรทำดีแค่ไหน เลวแค่ไหน แต่สันนิษฐานจากผลงานได้ นี่ฉันไม่ได้หมายความว่าใครมีอำนาจ ก็ตัดถนนหนทาง สร้างเขื่อนสร้างสะพานแล้ว ก็เรียกว่าทำดี การทำของเหล่านั้นเป็นการกระทำตามธรรมดาของคนบริหารบ้านเมือง ไม่ใช่ของแปลกประหลาดอย่างไร แต่วิฑูรนี้ มีคนรับรองว่าเขาทำความก้าวหน้าหลายอย่าง ทางวิชาการทั้งทหารและพลเรือน อย่างนี้จ้อฮอนก็น่าจะภูมิใจได้ ส่วนความไม่ตีปรากฏออกมาทางลูกน้อง เมื่อเขาสืบอำนาจ เราก็น่าจะคิดว่าบ้านเมืองก็เปรียบเหมือนมนุษย์ มาถึงระยะหนึ่งก็น่าเกลียด เช่นเด็กรุ่นสาว ก็เป็นสิ่วเซอะ รุ่นหนุ่มก็ทะเลิกทะเล็ก ยุคที่วิฑูรเรืองอำนาจพอดีเข้ากับระยะนั้น คนเราจะดีคนเดียวไม่ได้ เลวคนเดียวไม่ได้ แต่แล้วแต่ที่เราไปคบคนที่มิก็เลวไปในทางไหน คนที่จวดยโกลาสะจากความกล้าเป็นกล้าตายของวิฑูรก็มีมาก ถึงเกิดเป็นพรรคเป็นพวกกันขึ้น . . .”

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๗๑๒)

เหตุการณ์การแย่งชิงอำนาจด้วยเหตุผลต่าง ๆ ปรากฏกล่าวไว้หลายครั้งใน *หุติยะวิเศษ* และผู้ชนะย่อมไม่ได้แสดงเหตุผลความจำเป็นของการกระทำนั้น เช่น หลังจากพลเอกวิฑูรต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ได้มีการนำเสนอข่าวชุดคู่ย่แล้วลือ แต่เรื่องความเลวร้ายของพลเอกวิฑูร แต่ต่อมาไม่นาน “ประวัติศาสตร์ไทยก็เปลี่ยนแปลงไปอีก” เพราะ “ท่านผู้บังคับบัญชาใหญ่ของพลเอกวิฑูร” ถูกยึดอำนาจ การปกครอง จึงต้องหนีออกนอกประเทศเช่นเดียวกัน ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์พร้อมแทรกการประชดเสียดสีผู้มีอำนาจในการปกครองที่มีว่แต่แย่งอำนาจกันเอง แทนที่จะทำหน้าที่ “ปกป้องคุ้มครอง” ประชาชน ความตอนหนึ่งว่า

ดังที่คนจำนวนหนึ่งก็คิดเกรงอยู่ คือมีนายทหารคณะหนึ่งเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศ ประกาศว่าต้องกระทำการดังนี้เพราะเหตุผลหลายประการ ท่านผู้บังคับบัญชาใหญ่ของพลเอกวิฑูรก็เลยเป็นอีกคนหนึ่งที่ต้องหนีออกนอกประเทศตามเขาไปด้วยชีวประวัติที่ถูกเปิดเผยก็ไม่ติกว่าพลเอกวิฑูร ปรากฏว่ามีเรื่องเกี่ยวกับอัสตรีรุ่นวายอยู่กับการเมืองอย่างน่าตื่นเต้นพอใช้เหมือนกัน ทำให้คนไทยผู้อยู่ในความปกป้องคุ้มครองของเทพเจ้าได้รอดจากอันตรายมหันต์อันชาติอื่นได้รับในกรณีคล้ายคลึงกันนั้น มีสิ่งสำเร็จล้นมีเรื่องบรรยายและอธิบายประกอบสู่กันฟัง เป็นความบันเทิงศรีครึ้นต่อไปอีก
(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๖๒๓-๖๒๔)

ผู้ประพันธ์ยังได้แสดงแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการเมืองอีกประการหนึ่งว่าการเมืองเป็นเรื่องของทุกคน เนื่องจากสังคมไทยสมัยนั้น คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ชายมักคิดว่าการเมืองเป็นเพียงเรื่องของผู้ชาย ไม่ใช่เรื่องที่ผู้หญิงต้องสนใจหรือเกี่ยวข้องด้วย ดังที่ผู้ประพันธ์บรรยายให้เห็นว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้ฉ้อฉลเกิดความสงสัยใคร่รู้ แต่กำลังเลวจะถามหรือพูดกับใครได้ เนื่องจากวิฑูรเคยพูดกับฉ้อฉลว่า การเมืองไม่เกี่ยวกับฉ้อฉล เพราะเป็นผู้หญิง ฉ้อฉลจึงสงสัยว่า “ความเป็นผู้หญิงนี่ก็คือการเป็นเมีย เป็นพี่ เป็นแม่ผู้ชายไม่ใช่ไร แล้วในเมื่อผู้ชายยุ่งเกี่ยวกับการเมือง จะไม่ให้ผู้หญิงยุ่งเกี่ยวอย่างไร” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๕๑-๒๕๒) ฉ้อฉลคิดไปถึงเรื่องราวทั้งหลายที่ได้รับรู้ ซึ่งล้วนทำให้เห็นได้ชัดว่า ยามที่สามีประสบภัยการเมือง ภรรยาย่อมได้รับผลกระทบอย่างไม่ทันตั้งตัวและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้ฉ้อฉลย้อนคิดถึงตนเองว่า วันหนึ่งเธออาจต้องประสบภาวะเช่นนั้น และในที่สุดฉ้อฉลก็ต้องประสบภัยการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองดังกล่าวมาทั้งหมดยังปรากฏให้เห็นจริงตรงราบจนปัจจุบัน

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสตรี

แนวคิดเกี่ยวกับสตรีเป็นแนวคิดที่ปรากฏเด่นใน*พุทธนิเวศ*เช่นกัน ผู้ประพันธ์ได้นั้นแสดงให้เห็นตลอดทั้งเรื่องว่าแท้จริงแล้ว ผู้หญิงมีบทบาทและความสำคัญคู่เคียงผู้ชาย แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ความสำคัญนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ชายส่วนใหญ่และสังคมทั่วไปในยุคสมัยนั้นจะแลเห็น

จอห์นเป็นตัวละครที่เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงไทยในอุดมคติ ผู้เพียบพร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติของกุลสตรี มีรูปร่างหน้าตาภิรยวาจามารยาทงดงาม เป็นแม่บ้านแม่เรือน ดูแลสามี ลูกและทุกคนในครอบครัวอย่างไม่บกพร่อง รักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้ ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี ให้ความเคารพ เชื่อฟัง เป็นเมียและแม่ที่ดี นอกจากนี้จอห์นยังมีคุณสมบัติของผู้หญิงยุคใหม่ คือมีการศึกษามากกว่าผู้หญิงทั่วไปในสมัยนั้น ทั้งยังมีความสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ แม้จะไม่ได้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย แต่ก็มีความรู้และความสนใจติดตามความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงของสังคม หากกระนั้นจอห์นก็มักคิดอยู่เสมอว่าตนมีการศึกษาน้อยเกินไป เพราะไม่ได้ศึกษาในมหาวิทยาลัย จึงไม่รู้เท่าทันผู้อื่น ผู้ประพันธ์ได้ใช้คุณสมบัติข้อนี้ของจอห์นถ่ายทอดความคิดและทัศนคติมุมมองของสตรีไทยในยุคที่การศึกษาเริ่มขยายวงกว้าง สตรีบางส่วนเกิดความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการศึกษา เกิดการตั้งคำถามต่อความคิดการปฏิบัติตามค่านิยมเดิมของสังคมชายเป็นใหญ่ที่เห็นว่าผู้หญิงควรมีบทบาทเพียงในบ้าน เป็นผู้ปฏิบัติตาม และสนองความพึงพอใจของชาย ดังที่วีทูลและตัวละครชายส่วนใหญ่มีความเห็นเช่นนั้น

ตัวละครที่เป็นคู่เปรียบของจอห์นคือ “คุณแจ้ว” เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงยุคใหม่ที่มีความสามารถทัดเทียมชาย เธอสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉลาด มั่นใจ มีเหตุผล กล้าคิดกล้าทำ ดูแลตัวเองและเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต รวมทั้งปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ คุณแจ้วจึงเป็นคนที่สามารถต่อปากต่อคำและเป็นเพื่อนคู่คิดของ “คุณเกริน” ได้เป็นอย่างดี

ผู้ประพันธ์นั้นแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้ชาย ตั้งแต่แรกทีวีทูลขอให้จอห์นยอมรับรักและให้ความร่วมมือดำเนินแผนการให้ได้ แต่งานกัน ดังที่วีทูลเว้าวอนจอห์นว่ามีฉะนั้น “พี่ไม่ป็นอันทำงานทำการ มันทำให้พี่ก้าวหน้าในราชการไม่ได้ . . . น้องคนเดียวจะช่วยพี่ได้” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๕๓) ผู้ประพันธ์มุ่งถ่ายทอดให้เห็นบทบาทและความสำคัญของผู้หญิงในฐานะเมียและแม่

ไว้ตลอดทั้งเรื่อง โดยเฉพาะบทบาทในฐานะภรรยาของผู้มีอำนาจ เช่น บรรยายว่า ฉ้อฉนต้องพยายามระมัดระวังในการวางตนเพื่อ “ไม่ให้คนเกลียดชังหล่อน เพราะต้องการให้เขารักสามี หล่อนต้องเอาใจคนที่อยู่เหนือสามี เพื่อจะรักษาสันติในบ้านเมือง” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๕๑๘) ฉ้อฉนเองยังได้ครุ่นคำนึงว่า “ทำไมหนอต้าแหน่งที่สูงส่งของสามีจึงจะต้องนำความว่าผู้ใดในส่วนลึกของจิตใจมาเป็นเงาตามตัว” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๑๐๕๓) ผู้ประพันธ์แสดงความสำคัญของภรรยาผู้มีอำนาจผ่านบทสนทนาของเกรินกับแจ้ว ดังที่เกรินกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เมียสำคัญที่สุดสำหรับสร้างบารมี ถ้าเมียไม่ดี ผัวดีเท่าไรคนก็พลอยเกลียดไปถึงผัว” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๕๔๕) ทั้งยังได้แสดงทัศนคติมุมมองต่อภรรยาของชายผู้มีอำนาจไว้อย่างน่าสนใจว่าคือ “สตรีผู้อัปโชค” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๕๑๓)

แม้ผู้หญิงจะมีความสำคัญ มีบทบาท และอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของชาย อย่างไรก็ตาม ใน*หุติยะวิเศษ*ก็ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ชายมักมองข้ามและละเลยการถนอมความรักรวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิง ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนความรู้สึกหมั่นแค้นและเจ็บปวดของผู้หญิงผ่านฉ้อฉนผู้ที่สามีมียกย่องให้เป็นใหญ่ในบ้าน เชิดชูให้ได้รับเกียรติยศอันสูงส่งในวงสังคม มอบทรัพย์สินเงินทองให้ ในขณะที่สามีออกไปทำกิจการงานสังสรรค์หาความสุข ภรรยาที่ถูกทอดทิ้งให้ไปเสียเหงา และต้องสะเทือนใจอย่างที่สุดเมื่อได้ทราบว่าสามีปันใจให้หญิงอื่น ดังนั้นในทางกลับกัน ความสุขความสำเร็จของผู้หญิงก็คือการได้รับความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ ความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจอันนอกเหนือจากการยกย่องในทางสังคมและการตอบสนองด้วยวัตถุ

๓. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญอันเป็นแก่นของเรื่อง*หุติยะวิเศษ* ซึ่งเกี่ยวพันและครอบคลุมแนวคิดอื่น ๆ ทั้งหมด แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ปรากฏล้วนเป็นสังขารธรรม โดยผู้ประพันธ์มุ่งแสดงให้เห็นว่า ชีวิตเป็นมายา เป็นไปตามกรรม และเป็นอนิจจัง ดังนี้

๓.๑ ชีวิตเป็นมายา

แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับชีวิตที่ผู้ประพันธ์เน้นแสดงไว้ตลอดทั้งเรื่องคือ ชีวิตเป็นมายา “มายา” หมายถึง “มารยา, การลวง, การสร้างทำ, เล่ห์กล”

(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕, น.๘๕๘) ดังนั้นสิ่งที่ป็นมายาหรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ย่อมไม่ใช่ความจริง แต่เกิดจากการเสแสร้งแก่งทำ หรือใช้เล่ห์กล เพื่อลวงให้ผู้อื่น เข้าใจตามที่ตนประสงค์ สิ่งที่เห็นจึงอาจไม่ใช่สิ่งที่ป็น

ผู้ประพันธ์ได้แสดงแนวคิดชีวิตเป็นมายา ผ่านการบรรยายตัวละครและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเอกเป็นระยะ ๆ เริ่มตั้งแต่บทเปิดเรื่องด้วยการบรรยายให้ภาพท่านผู้หญิงฉ้อฉลมอง “ฉายา” หรือ “เงา” ของตนเองที่แต่งกายและสวมสร้อยคอทับทิมงดงามเตรียมไปงานเลี้ยง “ฉายา” ที่สะท้อนจากกระแงงานันเองคือ “มายา” เพราะป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็น แต่ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของบุคคล ทั้งยังแปรเปลี่ยนไปตามการปรุงแต่ง

การแสดงออกของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกในทางสังคม ก็เป็นมายาเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากผู้ประพันธ์กล่าวผ่านฉ้อฉลหลายครั้งว่า สิ่งที่ตนกระทำป็นเพียงการแสดง ป็นการเล่นละครให้สมบทบาท แม้ไม่พึงพอใจก็ต้องสร้างทำ เพื่อให้เหมาะสมตามสถานภาพและหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ อันทำให้บุคคลอื่น พึงพอใจ และมักหวังผลที่จะเกิดขึ้นตามมา เช่น ผู้ประพันธ์บรรยายความรู้สึกของท่านผู้หญิงฉ้อฉลในคืนที่ไปร่วมงานเลี้ยงฉลองเครื่องราชอิสริยาภรณ์ว่า “รู้สึกว่ตัวของตัวนั้น เหมือนกับได้ขอยืมบทบาทของใครคนหนึ่งที่ไม่ใช่ตนมาแสดงชั่วคราว” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๑๐๔)

ชีวิตจึงเป็นมายา คือการแสดงไปตามบทบาท และการแสดงบทบาทในชีวิต ก็เหมือนกับการแสดงละครที่ต้องเล่นไปตามบท หรือกล่าวได้ว่า ชีวิตคือละครแนวคิดนี้ปรากฏให้เห็นผ่านการบรรยายและบทสนทนาของตัวละครเป็นระยะ ๆ ตลอดทั้งเรื่อง เช่น ผู้ประพันธ์ได้บรรยายความคิดของ “ท่านผู้หญิงฉ้อฉล” ที่มีต่อปฏิกิริยาของบุคคลต่าง ๆ ที่แสดงแก่เธอไว้ตอนหนึ่งว่า “บางคนก็จะทำพินอบพิเทา บางคนก็จะทำเก้อ ๆ เซิน ๆ บางคนก็เล่นละครสนิท บางคนก็เล่นไม่สนิท. . .” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๓๘๔) ในส่วนของฉ้อฉลเองนั้น ผู้ประพันธ์บรรยายความคิดของฉ้อฉลไว้ตอนหนึ่งว่า

. . . เป็นภรรยาของคนทำงานให้บ้านเมือง ในตำแหน่งที่คลบันดาลอะไรได้หลายอย่าง ป็นธรรมดาจะไปเชื่อว่าคำยอทุกคำมีความจริง ผู้กล่าวกล่าวด้วยใจจริง จะได้หรือ แต่ก็

เป็นธรรมชาติอีก ภรรยาของคนในตำแหน่งดังกล่าว ย่อมต้องเล่นละครไปกับเขาด้วย ใครจะแสดงบทบาทได้ดีกว่าใคร บางคราวจ้ออันก็ภูมิใจในการแสดงของตน ว่าเล่นได้ถึง บทอย่างที่ไม่ใครจะตำหนิได้ บางคราวก็รู้สึกเหน็ดเหนื่อย ที่สำคัญที่สุด หลอนตอบตัวเองไม่ได้ว่า ถ้าหลอนหยุดเล่นเสีย อะไรจะเกิดขึ้น . . .

เอ๊ะ นี่ก็คิดฟุ้งซ่านเสียจริง ๆ มีเวลาหรือสำหรับที่จะคิด ไม่มี ตัวได้เข้ามาในฉากแล้ว คนดูกำลังจ้องดูบทที่จะแสดงแล้ว เพราะฉะนั้น จะมัวขบปัญหาข้อนี้ปัญหาอยู่ไม่ได้ ท่านผู้หญิงต้องยิ้มและตอบอย่างอ่อนหวาน

(‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๓๘๕)

นอกจากนี้ยังปรากฏชัดในคำตอบที่จ้ออันกล่าวแก่ขอเลาะบุตรสาวที่ตามจ้ออันว่า มีบุญที่สุดหรือไม่ได้เป็นท่านผู้หญิง จ้ออันตอบว่า “. . . รู้สึกเหมือนไม่ใช่ตัวเอง เหมือนเล่นละครให้ใครเขาดู” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๔๓๓) และผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้เมื่อพลเอกวิฑูรหมดลมหายใจว่า “พลเอกวิฑูรละโลกอันเขาได้แสดงบทบาทกรีกโครมมาตลอดชีวิตของเขาไปแล้ว” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๖๖๐) สอดคล้องกับคำพูดของเกรินที่กล่าวเปรียบให้ภาพของจ้ออันในยามทุกข์อย่างคนเข้าใจโลกและเท่าทันชีวิตว่า “มีกิริยาวาจาเหมือนกับคนที่เล่นบทของตัวเองจบแล้วในโลกนี้” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๗๖๙)

๓.๒ ชีวิตเป็นไปตามกรรม

คำสอนเรื่องกรรมเป็นหลักกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา คนไทยมีความคิดความเชื่อเรื่องกรรม หรือการกระทำ ทั้งทางกาย วาจา และใจ แบ่งออกได้เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า กรรมดี คือการกระทำใดที่ผู้ทำกระทำแล้วไม่เดือดร้อนใจภายหลัง ส่วนกรรมชั่ว คือการกระทำใดที่ผู้ทำกระทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจ ผลของกรรมทั้งดีและไม่ดีนั้นย่อมให้ผลเกี่ยวข้องกับชีวิต ได้แก่ ให้ผลชั้นใน คือให้ผลทางใจโดยตรง ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดที่ดีหรือชั่วขึ้นทันทีภายหลังกระทำกรรมดีหรือชั่ว ส่วนผลชั้นนอก คือทำให้ผู้ทำได้รับสิ่งดี เช่น ลาภยศสรรเสริญ หรือได้รับสิ่งไม่ดี คือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ตามผลการกระทำของตน ซึ่งผลนั้นจะเกิดขึ้นภายหลังและให้ผลช้าหรือเร็วแตกต่างกันไป (พุทธธรรมในพระไตรปิฎก, ๒๕๔๖, น.๑๒๖-๑๒๗) ทำอย่างไรย่อมได้รับผลอย่างนั้น นั่นคือกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นกฎแห่งเหตุและผล

หลักกรรมอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญและน่าสนใจมาก ได้แก่ กรรมที่แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กรรมระดับปัจเจกบุคคล เป็นเรื่องของสวณย่อย เป็นส่วนฐานและเป็นแกนของหลักกรรมทั้งหมด อีกระดับหนึ่ง คือ กรรมระดับสังคม ซึ่งเป็นกระแสร่วมกัน แต่กรรมที่ลึกซึ้งและมีกำลังนำสังคมมากที่สุด คือ มโนกรรม เริ่มด้วยค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลยิ่งต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่วนมโนกรรมที่มีอำนาจอย่างยิ่งใหญ่ที่สุด คือ ทิฐิฐี รวมถึงทฤษฎี ลัทธินิยม อุดมการณ์ต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๕, น.๒๐๗-๒๐๘)

ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องระดับปัจเจกบุคคลคู่ขนานสัมพันธ์กันไปกับระดับสังคม และกลวิธีการสร้างตัวละครสำคัญอันเป็น “คู่เปรียบ” ที่มีแนวคิดพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตที่แตกต่างแบบ “คู่ตรงข้าม” ได้แก่ วิฑูรกับเกริน และฉ้ออันกับคุณแจ้ว ทำให้แนวคิดเรื่องกรรมปรากฏชัด

ในเรื่อง*ทุติยะวิเศษ* ผู้ประพันธ์เน้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผลย่อมเกิดจากเหตุ ทำอย่างไรย่อมได้ผลอย่างนั้น ไม่มีใครรอดพ้นกฎแห่งกรรมไปได้ ดังจะเห็นได้ว่า คำว่า “กรรม” เป็นคำพูดติดปาก เป็นคำปลอบใจ และเป็นคำแสดงเหตุผลที่ใช้อธิบายชะตากรรมของตัวละคร ความเป็นไปทางสังคมการเมืองก็เป็นเรื่องของกรรมที่ล้วนส่งผลเกี่ยวเนื่องกัน

ผู้ประพันธ์ได้มุ่งแสดงให้เห็นกรรมระดับปัจเจกบุคคล ที่เกิดขึ้นกับคนทุกระดับ โดยเน้นการกระทำและผลแห่งกรรมของคนมีอำนาจ โดยสร้างให้ตัวละครเอกฝ่ายชาย คือวิฑูร ท่านรองวิฑูร หรือพลเอกวิฑูร เป็นตัวแทนของผู้ใฝ่ในอำนาจ ซึ่งหมายถึงอิทธิพล กำลัง ความสามารถ ในการบังคับบัญชา หรือทำให้ผู้อื่นยอมปฏิบัติตามความประสงค์ของตน

วิฑูรเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ต้นเรื่อง วิฑูรเป็นบุรุษที่เรียกได้ว่าเป็น “ชายงาม” ที่ยังมีภูมิรู้ ภูมิฐาน และสง่างามขึ้นตามวัย รูปร่างลักษณะและคุณสมบัติของวิฑูรเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอำนาจในตัวของเขา

ชื่อ “วิฑูร” หมายถึง ฉลาด มีปัญญา เขามีปัญญาเฉลียวฉลาดผสมชื่อ ทั้งมีความมั่นใจในตนเองสูง เขาเชื่อมั่นในสติปัญญาความสามารถความคิดและการกระทำของตนว่าสามารถบันดาลความสำเร็จดังที่มุ่งหวังไว้ ดังที่วิฑูรมักพูดที่เล่นที่จริงกับฉ้ออันเสมอว่า “เรามีมนตร์เปิดประตูถ้า” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๒๙๐) สิ่งที่

จิฑูรใช้ปัญญาแสวงหาคือ “อำนาจ” ทั้งยังมีแว่มาในอำนาจ เขาใช้ความเฉลียวฉลาด และอำนาจที่ตนมี “ล้อเล่น” กับชีวิตของคนอื่น โดยมุ่งแสดงให้คนเห็น “อำนาจ” ของตน เช่น เมื่อจิฑูรอยู่ที่ลพบุรีขณะที่อันไปรักษาการตำแหน่งเจ้าเมือง จิฑูรทำให้อันถูกฟ้อง แล้วก็ทำให้เรื่องซาไป และกลับช่วยให้อันได้เบียดบ้านาญ นอกจากนี้จิฑูรได้ใช้อำนาจกลั่นแกล้งจนหลวงพินาศถูกปลด เพียงเพราะไม่ชอบผลการทรงภรรยาของหลวงพินาศ

จิฑูรจะพึงพอใจหากมีผู้แสดงความริษยาที่ได้เลื่อนยศตำแหน่งเร็วกว่าผู้อื่น ดังที่บุญเหลือบรรยายผ่านสายตาของจ้ออันว่า “เขามักชอนยิ้ม ความริษยาเป็นประดุกคำสรรเสริญในทางอ้อม เขาชอบยกภาสิตจากหนังสือเล่มหนึ่งมากล่าวให้จ้ออันฟัง ‘อำนาจวัดได้ด้วยจำนวนศัตรู’ ” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๒๙๑) จิฑูรใช้อำนาจที่เขาถืออยู่ทุกวิถีทางเพื่อกำหนดหรือบังคับให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามที่เขาปรารถนา เช่น จิฑูรใช้อำนาจของความรักโน้มน้าวใจให้จ้ออันรักเขา ยอมปฏิบัติตามแผนการของเขา และยอมแต่งงานกับเขา แม้เมื่อแต่งงานกันแล้วเขาก็เป็นผู้บงการกำหนดความสัมพันธ์รวมทั้งความเป็นไปในชีวิตคู่และชีวิตครอบครัว ทั้งยังใช้อำนาจหน้าที่ในราชการแสวงหาเงินทอง ลาก ยศ บริวาร ตลอดจนกระทำการอันมิชอบ

ภาสิต “อำนาจวัดได้ด้วยจำนวนศัตรู” ที่จิฑูรเคยยกมาพูดให้จ้ออันฟังนั้น ต่อมาจ้ออันก็ได้กล่าวเช่นนี้กับลูกของเธอว่า “ตามธรรมชาติของคนมีอำนาจ ก็ต้องมีศัตรู มีอยู่ในหนังสือโบราณกล่าวไว้ นักปราชญ์โบราณท่านมีความคิดลึกซึ้งไม่ใช่เล่นนะลูก อำนาจวัดได้ด้วยจำนวนศัตรู . . .” (‘บุญเหลือ’, ๒๕๑๑, น.๔๓๗) คำกล่าวนี้อธิบายได้ว่า ยังมีอำนาจมาก ยังมีศัตรูมาก ดังนั้นคนที่มีอำนาจมากยิ่งต้องระมัดระวังอันตรายจะมาถึงตัว เพราะมีศัตรูผู้ไม่ปรารถนาดี และประสงค์จะทำร้ายอยู่มากเช่นกัน ดังนั้นผู้มีอำนาจจึงไม่อาจดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขได้ เพราะต้องคอยหวาดระแวงภัยอันตรายว่าจะถูกศัตรูปองร้าย ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่าจิฑูรและผู้มีอำนาจทั้งหลายล้วนถูกปองร้าย ทั้งหมดนั้นมีที่มาจากความปรารถนาอำนาจ

การถูกนิทาว่าร้าย เป็นกรรมที่ผู้มีอำนาจไม่อาจหนีพ้น แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินและผู้มีอำนาจในประเทศหนึ่ง ๆ ทุกยุคสมัย ก็ล้วนตกอยู่ในสภาวะเช่นนี้ในเรื่อง*ทุติยะวิเศษ* ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นชัดเจนว่า “ท่านผู้หญิงจ้ออัน” และ “ท่านรองจิฑูร” ถูกนิทาเล่าลือกันไปทั้งเรื่องที่เป็นความจริงและไม่เป็นความจริง ดัง

บทสนทนาของคุณแจ้วกับเกริน เช่น คุณแจ้วเล่าให้เกรินฟังว่า “เราชอบว่ากันว่า คุณวิฑูรน์เมียช่วยให้เสียมาก ชอบทำราวกับสามีเป็นเทพบุตร แล้วยังใคร ๆ ก็เข้าไป ประจบท่านผู้หญิง ทำให้เสียไปถึงราชการงานเมือง คนนั้นได้สัมปทานนั้น คนโน้น ได้ตำแหน่งนี้ อะไร ๆ อย่างงี้” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๔๙๒-๔๙๓)

“กรรมระดับปัจเจกบุคคล” ยังส่งผลสัมพันธ์กับ “กรรมระดับสังคม” ดังที่ ผู้ประพันธ์ได้ให้ตัวละครสำคัญแสดงทัศนคติสะท้อนภาพผู้เป็นใหญ่ไว้อย่างน่าสนใจ เช่น เกรินกล่าวแก่คุณแจ้วว่า

ไอ้คนใหญ่ นะมันบ้า ๆ บอ ๆ มันมีความคิดพิสดารต่าง ๆ เดียวก็จะ ประชาธิปไตยแบบตาย เดียวก็จะเป็นนโปเลียนบ้าง เป็นกบิลชานหรืออะไรของเขาก็ ไม่รู้ละ เขาจะทำทุกอย่างที่ใครป้าให้ทำในขณะที่มีอารมณ์จะทำ เช่น จะสร้างวัดใหม่ ให้ลวยกว่าวัดเบญจมบพิตร หรืออาจจะสร้างพระเจดีย์ใหญ่กว่าพระปฐมลักรวันกระมัง แล้วประเดี๋ยวก็ชาตินิยมร้อยเปอร์เซ็นต์ เดียวก็จะส่งเสริมให้เด็กไทยรักที่จะเป็นพลโลก ยิ่งกว่าที่จะเป็นพลเมืองไทย เดียวก็เคร่งศาสนา เดียวก็ไม่ชอบพระ นี่มันลักษณะอัน หนึ่งของผู้มีอำนาจมาก ๆ นาน ๆ มันชักฟื้นเพื่อนอย่างนี้ละ ลองอ่านประวัติศาสตร์ดู แล้วก็ดูชาติที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ หัวหน้านั้นก็แบบนี้

ทีนี้นายวิฑูรน์ไม่แบบนี้ ไม่รู้ว่าใครจะอันตรายกว่ากัน แต่ฉันว่านายวิฑูร ณ์ถ้าได้อยู่ในปฏิรูปประเทศ สมมุติว่ามันเกิดเป็นคนอังกฤษ มันคงเข้าปาร์เลียเมนต์ หรือเป็น นายพลอย่างเยี่ยม มันคนฉลาดมาก คมกริบทุกอย่าง แต่มันเกิดในสมัยที่เขาแย่งอำนาจ กัน นายวิฑูรน์เป็นคนต้องการอำนาจ เขาทำให้คนรักเขาได้มากนะ ทหารที่รักเขามีเยอะ และพวกที่เบียดความบ้า ๆ ของนายใหญ่ ก็คอยส่งเสริมท่านวิฑูร

(“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๕๔๒-๕๔๓)

เกรินยังได้กล่าวถึงการกระทำด้านร้ายของวิฑูรตามที่ได้ยินได้ฟังมา ดัง ความตอนหนึ่งว่า “เรื่องร้ายที่เขาลือกันว่าคงมีความจริงบ้าง เพราะลูกน้องที่คนเขา บอกให้ฉันรู้ว่าเป็นเครื่องมือของวิฑูรเรื่องค้าไอ้ของร้าย ๆ หน้าตามันบอกว่ามันทำ อะไรที่ร้ายได้จริง ๆ . . . ความชั่วอันหนึ่งมันพาไปหาความชั่วอีกหลายอย่าง” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๕๔๓)

ผลกระทบและจุดจบของผู้ใฝ่อำนาจและใช้อำนาจในทางที่ผิด ล้วนหนีไม่พ้น ถูกนิทรว่ำร้าย การถูกปองร้าย การถูกแย่งชิงอำนาจ ในที่สุดก็ต้องสูญเสียอำนาจ และบางคนก็ไม่อาจรักษาไว้ได้แม้กระทั่งชีวิตของตน

๓.๓ ชีวิตเป็นอนิจจัง

ผู้ประพันธ์นำเสนอแนวคิดความเป็นอนิจจังของชีวิต ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ด้วยการสื่อผ่านสัญลักษณ์ ตั้งแต่ชื่อเรื่อง*หุติยะวิเศษ* และบทพรรณนาเปิดเรื่องดังกล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าผู้ประพันธ์มุ่งเน้นพรรณนาสร้อยคอทับทิมประดับเพชร เครื่องประดับล้ำค่าที่เคยเป็น “สร้อยพระศอของเสด็จ”

อนิจจัง คือความไม่เที่ยง ไม่คงที่หรือความแปรเปลี่ยนของชีวิตและสรรพสิ่ง อันเป็นสัจธรรมหากผู้ใดเข้าใจสถานะความเป็นจริงนี้ ย่อมดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (๒๕๔๕, น.๖๔) ได้อธิบายความเป็นอนิจจัง ตามสถานะของมันไว้ว่า

ย่อมเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว แต่เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ก็มีบัญญัติความเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่งว่าเป็นความเจริญ และความเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งว่าเป็นความเสื่อม อย่างไรก็ตามก็ดี ความเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในด้านใดอย่างไร ย่อมแล้วแต่เหตุปัจจัยที่จะให้เป็น

เรื่องราวเหตุการณ์ใน*หุติยะวิเศษ* ล้วนแสดงให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน สามีญชนกลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ยิ่งใหญ่กลายเป็นผู้ลี้ภัยไม่อาจอยู่แม้บนแผ่นดินเกิด อำนาจ เกียรติยศ ทรัพย์สิน สิ่งที่ได้มามิได้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ชีวิตย่อมเป็นไปตามกรรมอันเป็นเหตุปัจจัยที่กำหนดความเป็นไปของมนุษย์ ดังนั้นเมื่อท่านรองวิทูรสามีของจ้ออันก่อการชิงอำนาจไม่สำเร็จ ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ และจบชีวิตลงในที่สุด แม้ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินที่ก่อการแย่งชิงอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ต้องสูญเสียอำนาจเช่นกัน

ในยามอัปมงคลา “หุติยะวิเศษ” และความเป็น “ท่านผู้หญิง” ก็มีอาจช่วยจ้ออันได้ แม้สร้อยคอทับทิมสลัปเพชรล้ำค่าที่เคยได้มาครอบครองก็ต้องหายไป แสดงให้เห็นชีวิตที่ดังวูบจากจุดสูงสุดของชีวิต

หุติยะวิเศษ และ*สร้อยพระศอของเสด็จ* จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงสัจธรรมของชีวิตว่าทุกสิ่งล้วนเป็นสิ่งสมมุติ และไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้แน่นอน มีสมหวังย่อมมีผิดหวัง มีสุขย่อมมีทุกข์ ทั้งลาภ ยศ สรรเสริญ แม้ได้มาแล้ว ก็เสื่อมไปได้ในที่สุด

ล้วนเป็นอนิจจัง คือ “ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ เกิดมีขึ้นแล้วก็ดับไป” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓, น.๓๖๘)

ในทางพระพุทธศาสนาอธิบายหลักอนิจจังและหลักกรรมไว้อย่างสัมพันธ์กัน นั่นคือมีผลทำให้เกิดปัญญา และไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ผู้ปรารถนาความสุขความเจริญในชีวิตพึงตระหนัก เช่นเดียวกับจอห์นผู้ได้แสดงบทบาทของชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่ได้ลุ่มหลงในอำนาจและความมีบุญวาสนาเหมือนวิฑูร ดังความในจดหมายที่จอห์นกล่าวเตือน “กลอง” บุตรชายของเธอไว้ตอนหนึ่งว่า “. . . แม่ขอให้กลองเป็นลูกของแม่ ให้เหมือนคุณพ่อเฉพาะที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวอย่าถูกโชคชะตาพาไปให้มีบุญวาสนาเกินกว่าที่คุณสมบัติอื่น ๆ ของลูกจะช่วยรักษาไว้ได้ นะลูกนะ” (“บุญเหลือ”, ๒๕๑๑, น.๘๓) กล่าวได้ว่าบทสรุปของ*หุติยะวิเศษ*ได้ย้ำแนวคิดสำคัญของเรื่อง คือความเข้าใจในโลกธรรมความเป็นจริงของโลกอย่างชัดเจน

สรุป

*หุติยะวิเศษ*เป็นนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตวัฒนธรรมในสังคมไทยช่วงก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้อย่างชัดเจน ‘บุญเหลือ’ ได้ให้ข้อคิดแก่ผู้อ่าน อันมีพื้นฐานสำคัญมาจากความคิดความเชื่อตามหลักพุทธธรรม ด้วยการสะท้อนผ่านชีวิตความเป็นไปของตัวละคร และการให้ข้อคิดโดยตรงผ่านการบรรยาย หรือบทสนทนาของตัวละครที่สร้างขึ้นอย่างสมจริง รวมทั้งการใช้สัญลักษณ์

ดังนั้นหากผู้อ่านรับแนวคิดต่างๆ ไปขบคิดทำความเข้าใจ ย่อมจะยังประโยชน์อย่างยิ่งในการใช้เป็นแนวทางดำรงชีวิตให้สมหน้าที่และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ทั้งชายและหญิงทุกชนชั้นในทุกสถานภาพและบทบาทอย่างเสมอภาคกัน ทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองที่ปรากฏชัดว่า การเมืองเป็นเรื่องของความแตกต่างทางความคิด อันอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคม หากคนในสังคมทุกระดับปราศจากความรัก ความเมตตา ความเข้าใจ และการให้อภัยกัน การเมืองยังเป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่ และที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนควรตระหนักไว้คือ การเมืองเป็นเรื่องของทุกคน เพราะทุกคนย่อมได้รับผลกระทบจากการดำเนินการทางการเมืองด้วยกันทั้งสิ้น นวนิยายเรื่องนี้ยังได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในสังคมยุคใหม่ที่การศึกษามีความสำคัญมากในการ

พัฒนาคน โดยเฉพาะการยกระดับความสำคัญของผู้หญิง และทำให้ผู้ชายและคนทั่วไป
 ในสังคมตระหนักว่า ผู้หญิงมีบทบาทและความสำคัญเคียงคู่ผู้ชาย อันน่าจะนำไปสู่การที่
 ผู้ชายหรือผู้เป็นสามีเปิดใจยอมรับและเห็นความสำคัญอย่างแท้จริงของผู้หญิงว่า ผู้หญิง
 อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้ชาย ผู้หญิงจึงสมควรได้รับความรัก ความเข้าใจ การ
 ถนอมอารมณ์ความรู้สึก ยกย่องให้เกียรติ ไม่นอกใจ ทั้งหญิงและชายพร้อมที่จะก้าวคู่
 เคียงกันไป ส่วนแนวคิดสำคัญที่สุดของเรื่องคือแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ชีวิตเป็น
 มายา ชีวิตเป็นไปตามกรรม และชีวิตเป็นอนิจจัง อันเป็นลัทธิธรรมที่ทุกคนน่าจะนำมาใช้
 เตือนสติเหนี่ยวรั้งการกระทำและการดำรงตนให้เหมาะสม มิควรลุ่มหลงไปกับมายาของ
 ชีวิต เพราะผู้กระทำความไว้อย่างไรย่อมรับผลเช่นนั้น ทั้งยังส่งผลสะท้อนต่อบุคคลที่
 เกี่ยวข้องและสังคมในวงกว้างด้วย อีกทั้งควรเตือนตนไว้เสมอว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้
 แน่นนอน ย่อมแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ดังนั้นไม่ควรยึดมั่นถือมั่นโลกโมโหสันหลังผิด
 และมัวเมาในอำนาจ เพราะทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดเป็นของเรา แม้แต่ชีวิตของเรา
 สิ่งที่ยังดำรงอยู่ให้คนผู้อยู่ข้างหลังกล่าวถึงคือความดีและความชั่วเพียงเท่านั้น *ทุตติยะ*
วิเศษ จึงเป็นนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่ทรงคุณค่าและมีคุณูปการในสายธารพัฒนาการ
 วรรณกรรมไทย ควรที่ผู้สนใจจะได้อ่านและศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งต่อไปในหลากหลาย
 แง่มุม

บรรณานุกรม

- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. (๒๕๔๖). *นวนิยายกับการเมืองไทยก่อนและหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖* (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๒๒). กรุงเทพมหานคร: วิกิอักษร.
- 'บุญเหลือ'. (๒๕๑๑). *ทุติยะวิเศษ*. พระนคร: แพร์พิทยา.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. (๒๕๑๔). *แนะแนวทางการศึกษาชีววารณคดี*. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. (๒๕๒๐). "หัวใจของวารณคดีไทย." *วารณวิทยากร*. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, หม่อมหลวง. (๒๕๒๙). *แฉ่วนวรรณกรรม*. กรุงเทพมหานคร: อานไทย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๕). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค.
- ภาควิชาภาษาตะวันออก. (๒๕๔๖). *พุทธธรรมในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารคำสอน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.